FASİKÜL 45 – SAYFA 7

Çeviri: Anita Tatlıer

ESKİ TÜRK UYGARLIĞININ
ANADOLU UYGARLIKLARIYLA İLİŞKİLERİ

Yazan:

H.Z.Koşay

Sümer dilinde kültür ve ilksel kavramlarla ilgili bazı kelimeler, Altay-Ural dilinin kelimeleriyle büyük bir benzerlik sunarak, daha erkenden bilginlerin dikkatini çekmişti.

“Dingir” Sümerce kelime ve “Tengir” türkçe kelime ki bugün Tanrı olarak telaffuz ediliyor ve her ikisi de “Tanrı” anlamını taşıyor, bu benzerliğin klasik örnekleridir. “Elamische-Turkische Sprachverwandtschaft” adlı 1937’de Ankara’da yayınlanan ufak broşürde, Elamit diliyle Türkçe arasında bu aynı ilişkilerin mevcudiyetini destekleyen savı birçok örnek vasıtasıyla savunmuştum. “Kukki” Elamca kelime ve “Kuk” türkçe kelime ki günümüzde “gök” olarak telaffuz ediliyor, bu sınıfa dahildir.

“Anadolu Tarihinin başlıca sorunları, 1937” adlı kitabında Profesör Landsberger, bazı Gutium İmparatorlarının Elulumeş, Yarlagan gibi isimlerinin (İ.Ö.2000 yıl önce önemli bir rol oynamıştı) türk isimlerini büyük ölçüde çağrıştırdığını ve bu aynı özel isimlerin Uygur İmparatorlarının arasında da bulunabileceğini fark edip kaydetmişti. Tüm bu açıklamalar bilginleri, Altay-Ural dilleriyle Anadolu dilleri arasında bir yakınlaştırma yapmaya teşvik edecek özelliktedir. Şahsen, Anadolu halklarıyla Altay-Ural halkları arasında ilksel tarih döneminde sıkı bir ilişki olduğuna ikna olduk. Bunlardan hiçbiri yerli değildir, ve hatta bize ulaşan yazılara dayanarak, bunların hepsinin de Anadoluya uzaklardan geldiğini öne sürebiliriz. Sıklıkla Tarihin akışını değiştiren türk kabileleri yine bu izleri takip etmişlerdir. Tarihte türklere açık olan göç ve istila yollarının Tarih öncesinde engellenmiş olduğunu kanıtlayamayız.

Bugün Anadoluda yaşayan türk halkı Orta Asyadaki kardeşlerinin geleneklerini ilginç biçimde kendinde birleştirir, aynı zamanda

Resim: Alacahöyük kazılarında elde edilen çift başlı Hitit kartalı

bu aynı yerlerde kendisinden önce yaşamış olan kavimlerin uygarlığının kalıntılarını da tutuculukla korur. İster kan bağı sebebiyle, ister Anadolu halklarıyla Orta Asya halkları arasında en eski zamanlardan beri meydana gelen sürekli kültür alışverişi sebebiyle olsun, her zaman “Süreklilik”gerçekleşmiş bir olgudur.

İşte bu konudaki savlarımızı destekleyecek türde birkaç örnek.

Kapı aralandığında mütevazi bir köylü evine göz attığınızda, kirişlerle desteklenmiş bir giriş görürsünüz, gösterişsiz tarzda bir hol, ülkenin ikliminin gerektirdiği koşullara göre inşa edilmiş güneş ışınlarından korur, aynı zamanda havanın serbestçe dolaşımına izin verir; sonra nihayet bunun çevresinde odalar sıra ile dizilir. Arkeologlara göre bu mütevazi Anadolu evi, her yönden, “Bithillani” olarak anılan Asur kralı

III.Tiglatpilaser'in yazılarından birinde belirttiği hitit evine benzer. Yapı harcı yerine çamurla örülmüş taş temeller üstünde, pişmemiş duvar tuğlaları yükselir; aynı zamanda binanın sağlamlığının temin etmek amacıyla bu bir koruma kuşağı ile çevrilir. Öte yandan, sayısız kazılar sırasında bulunan hitit evleri, teknik açıdan, bu tür bir evle çarpıcı bir benzerlik ortaya koyar. Bu evlerin bazılarında , yer seviyesinde bulunan taşlar, tıpkı hitit tapınaklarında "ortostat" larda olduğu gibi dik olarak yerleştirilir. Yine, daha nadir olmasına rağmen, bahçe duvarlarının Truva'da gerçekleştirilen kazılar sırasında en eski katmanda bulunanlara benzer "herringboon" şeklinde örülmüş olduğu görülebilir. Böylece, tıpkı eski tapınaklarda olduğu gibi evler, kapılar, şömineler ve dam açılımı ya da pencere sayesinde aydınlatılır. Üst üste konmuş kalın kirişler, geometrik sırayla ve giderek daralan, "leylek"kanadı olarak adlandırılan tavanı meydana getirir. Odanın küplemesini genişleten bu tür bir yapı düz tavan ile kubbe şeklinde tavanm arasında bir geçiş dönemini belirler. Aynı inşaat tarzının Hacı Bektaş'ın "Meydan Evi"nde (1) olduğu gibi Ankara vilayetine bağlı Karalar köyünde bulunna bir Galata kralının mezarında davyeniden karşımıza çıktığını görürüz. Yine aynı konum Bandırma ve Manisa "höyüklerinde" de görülür ve nihayet Von le Coq'un tanıklığına göre Çin Türkistanının çeşitli kısımlarında ortaya çıkar. Bu küçük evin dış avlusunun saçağı altında yerleştirien "tandır" bir sac levha üstünde, "şebit" oalark adlandırılan kağıt gibi bir tür ince ekmeğin pişirilmesine yarar. Oysa Delaporte, Malatya'da Aslan Tepe kazılarında ve diğer kazılarda bu benzerliği onaylayan buna neredeyse benzer bir kuruluş keşfetti. Bir eve girdiğinizde ilk önce büyük bir şömine fark edersiniz; Yemek burada pişirilir ve akşam lamba yakılmadığı takdirde, odayı aydınlatan ışık yine buradan kaynaklanır. Ocak, ailenin simgesi, evin kutsal köşesidir. Sayısız dua ya da beddua bunun önünde mırıldanılır. Şöminenin her iki tarafında divanlar bulunur. Bunları örten halıların zenginliği ve güzelliği hemen dikkati çeker. Eğer bunların motiflerindeki arabesk, bitki ve hayvan kalıplarını incelerseniz, hayal gücünüz sizi oldukça uzaklara eski zamanlara "reiter Völke" götürecektir.

(1) Aynı zamanda dini törenlerin kutlandığı şeyhin evi

Resim: Selçuklu Armaları (Konya Müzesi)

Evin reisine şömine davlumbazının üstünde parmak izlerinin anlamını sormanız faydasızdır. Kuşkusuz size bunların merhum gelininin eğlence için yaptığı basit süsler olduğu yanıtını verecektir. Fakat bu parmak izlerinde Tanrı aşkı ya da Beş Aşk (Allah, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin), Hurufi tarikatının amblemi, gizlidir. Misafir yemeğini yerken, evin reisi ona ayakta hzimet eder. Size, baş dahil bütün bir kuzu kızartma sunulduğu takdirde, bunun size gösterilen büyük bir saygı ve misafirperverlik işareti olduğunu bilmelisiniz.

Turizm Ofisi, Anadolu'da otellerin gelişiminde bir atılımda ve katkıda bulunmaya boşuna çalışmaktadır. Anadoluda ev sahiplerinin, yolcular tarafından yatak parasının ödenmesini tasarlamaları için daha uzun yıllar geçmesi gerekecektir. Ovalarda, tarlalarda, hakim olan gelenek ve göreneklerdir –eski zamanların yazılı olmayan kurallarıdır-. Gezmekte olduğunuz Türk köyü, oradaki yerleşim yerinin ismiyle anılır: nitelik ya da özelliklerine göre Oğuz, Bayat, Avşar, Çeşmi ya da Höyük (1) Ören (2) ya da Bel (3). Buna rağmen bunlar arasında adı klasik döneme, hitit

uygarlığına ve hatta alt katman kavimlere dayanan köylere rastlamak da oldukça olasıdır. Örneğin Malatya Avanos ve

(1) Birbirini izleyen uygarlıklar sırasında oluşan tepelerde yer alan yerleşim alanı
(2) Kalıntı
(3) Dar geçit

Resim: Amasya'da bulunan, üstünde çift başlı kartal ile Osmanlı dönemine ait bir mezar taşı (Etnografya müzesi, Ankara)

Alacahöyükte bulunan altın gamalı haç (i.Ö. 3cü yüzyıl)

Darende gibi Anadolunun güncel yolları hemen hemen eski tarihsel yollarla aynıdır. Ve tuhaf biçimde, tüm yol boyunca oyulmuş ya da kabartma yazılarla birlikte hitit mezarları görürsünüz! Derin müzikal bilginiz olduğu takdirde yolunuz boyunca bir araba sürücüsünün ya da çobanın mırıldandığı bir şarkıda Orta Asyaya özgü beş tonlu motifleri ya da yunan müziğine geçen frikya melodilerini ayırt edebilirsiniz. Kıvrık ucuyla bir Gaziantep terliğine baktığınızda, bunun hitit kabartmalarında rastladığınızla olan benzerliği dikkatinizi çeker. Şaşkınlığınızı, hitit mezarları ve damgalarında görülen aynı çiftbaşlı kartalı, örneğin bir Selçuklu Beyinin armaları ya da Osmanlı dönemine ait olan ve Amasya'da bulunan bu mezar taşında gördüğünüzde gizleyemezsiniz. Aynı şekilde bazen, her dönemde ve tüm halklarda dini ve dekoratif bir motif olarak görülen gamalı haç, Osmanlı dönemine ait ve İzmir'e ait bir mezar taşında ve aynı zamanda Orta Asyada köylülerin aba harmanilerinin üstünde karşımıza çıkar. Kısaca Anadolu, eski kültürlerin haznesi olmaktan vazgeçmiyor. Aramızdan kim, Türk köylüsünün bir çift öküzün çektiği tahta sabanı arkasında toprağı ekerken, dünyanın en eski çiftçisi olduğunu düşünebilirdi? Avrupa hala taş çağındayken kendisi zaten uzun süredir tarımda sulamanın işlevini tanıyordu. Yine, ilk kez çeşitli tür sereali eken de kendisidir. Van bölgesindeki çiftçiler günümüzde hala eski Sümerlilerin örneğinde olduğu gibi, toprağı sürmekle birlikte bunu ekmeye de yarayan bir tür saban "saepflug" kullanır. Türk köylüsünün sahip olduğu bakır mutfak araçlarının sonsuz çeşitliliği, en eski çağlardan beri metallerin Asya ve Anadoluda çalışıldığı olgusuyla açıklanır.

Eğer yamalı giysili bir köylüye rastlarsanız kendisini hor görmeyin. Kendisinin bildiği kumaş bez zaten Mezopotamyanın eski halkları tarafından da tanınıyordu. Batılı imalat sanayinin "damping" sayesinde kendi dokuma işini bir yana itene dek, en iyi kumaşı kendisi dokuyordu ve ilk saygın biçimde giyinen de yine kendisi olmuştu.

Kısaca cesur ve cömert türk halkının temel özelliklerini iyi anlamak için kendi tarihini ve kültürel, fizik ve manevi geçmişini daha derin ve daha ayrıntılı biçimde incelemek gerekir.

Resim: Osmanlı dönemine ait, ortasında gamalı haç bulunan mezar taşı parçası (Ankara, Etnografya mizesi)